

Σ

ΣΤΗΛΕΣ

ΕΦΟΡΕΙΑ ΕΝΑΛΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΡΧΑΙΑ ΝΕΩΡΙΑ

ΔΡ ΑΓΓΕΛΙΚΗ Γ. ΣΙΜΩΣΙ
*Αρχαιολόγος στην Εφορεία Εναλίων
Αρχαιοτήτων*

Ο όρος νεώριον (νεωρός, λατ. *navalia*) χρησιμοποιήθηκε από τους αρχαίους για να δηλώσει την έννοια του ναύσταθμου ή ακόμη και του πολεμικού λιμένα.¹ Διαφοροποιείται οπωσδήποτε από τη σημερινή έννοια του όρου, που χρησιμοποιείται για το χώρο κατασκευής πλοίων, δηλαδή το ναυπηγείο.

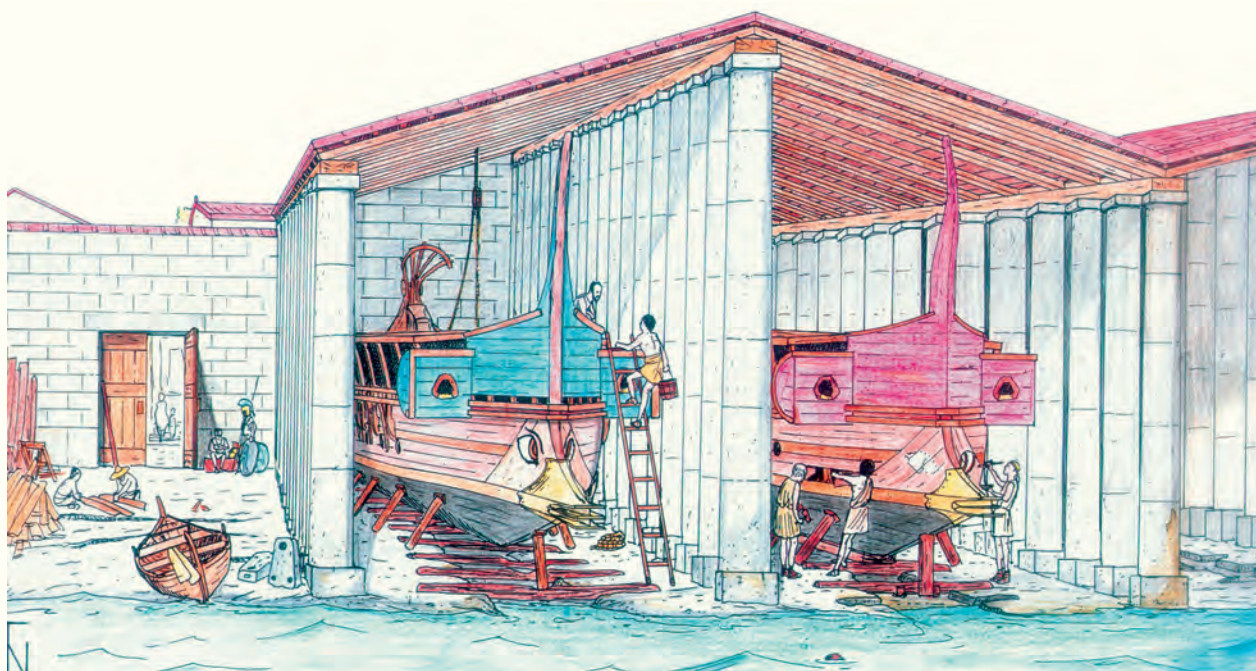
ΤΑ ΝΕΩΡΙΑ ΗΤΑΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΟΝΤΑ στη θάλασσα και αποτελούσαν καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας τους χώρους για τη φύλαξη των πολεμικών σκαφών.

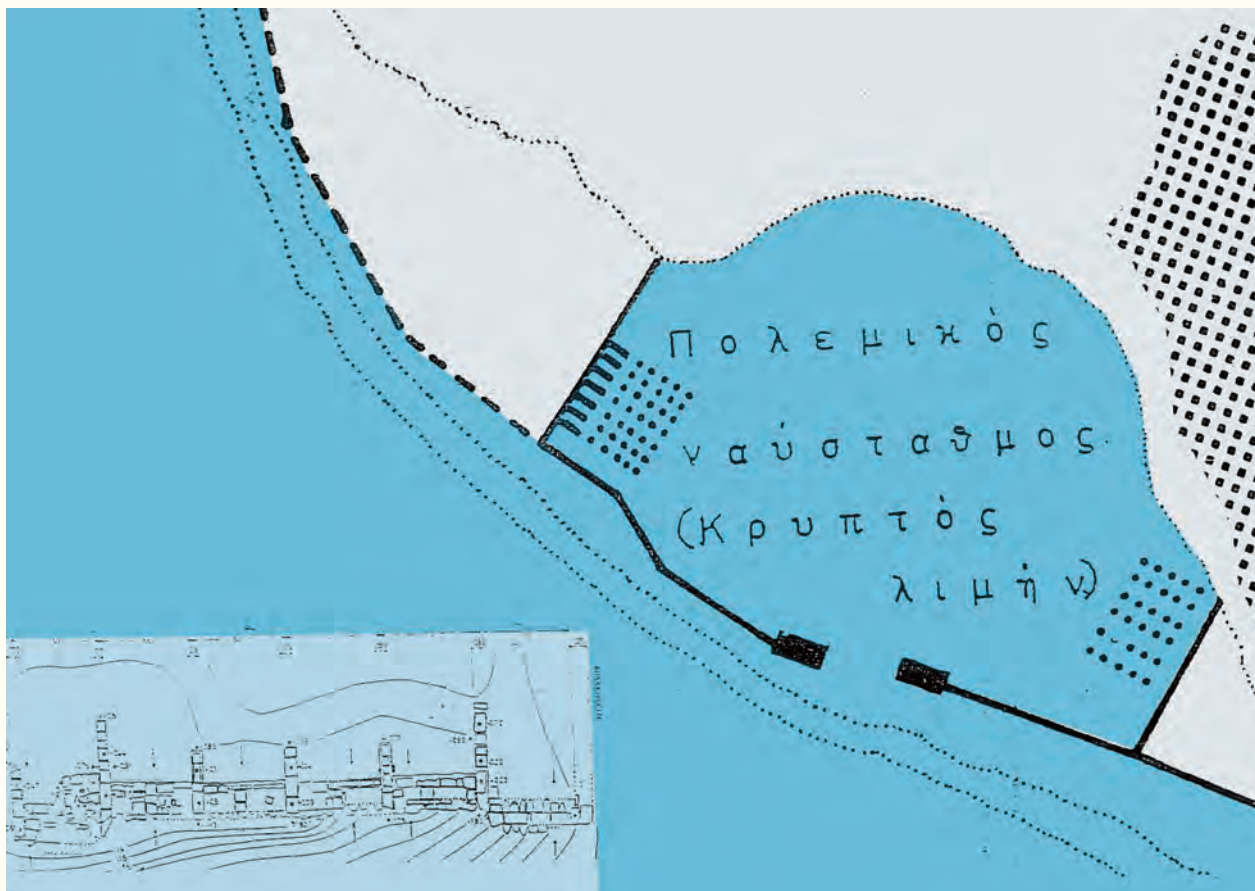
Τα μακρά πολεμικά πλοία δεν ήταν δυνατόν να διατηρηθούν σε καλή κατάσταση και να είναι ετοιμοπόλεμα για την περίπτωση ναυμαχίας, εάν δεν φυλάσσονταν σε ξηρό μέρος. Ειδικότερα, οι τριήρεις με το εύθραστο σκαρί τους δεν έπρεπε να παραμείνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα μέσα στη θάλασσα, επειδή θα βάραιναν και κατά συνέπεια

θα μειωνόταν η ευελιξία και η ταχύτητά τους.

Όλοι οι μεγάλοι λιμένες των παράλιων αρχαίων πόλεων, όπως η Σάμος, η Θάσος, η Κόρινθος, η Κέρκυρα, το Γύθειο, οι Συρακούσες κ.λπ. είχαν τα νεωριά τους. Τα μεγαλύτερα ωστόσο ήταν των Αθηνών, των οποίων η κατασκευή άρχισε στα χρόνια του Θεμιστοκλή μετά τους Μηδικούς Πολέμους, και η μέγιστη ακμή τους συμπίπτει με την ακμή του αθηναϊκού ναυτικού στα χρόνια του Περικλή.

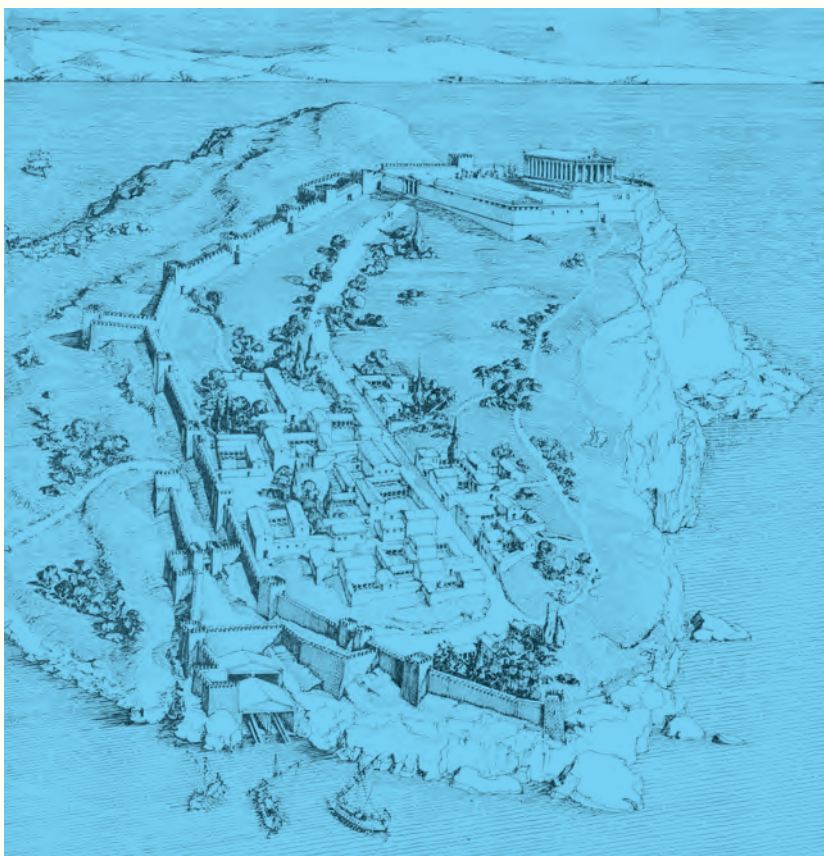
Η Ζέα ήταν ο κύριος πολεμικός λιμένας, ο οποίος μπορούσε να περιλάβει

02

- 01 Σχεδιαστική αναπαράσταση νεωρίων Ζέας.
- 02 Αίγινα. Πολεμικός ναύσταθμος (κρυπτός λιμνήν).
- 03 Σούνιο. Νεώρια.

03

200 τριήρεις, ενώ περίπου 100 είχε τη δυνατότητα να περιλάβει ο πλυσίον ευρισκόμενος πολεμικός λιμένας της Μουνιχίας, καθώς και ο Κάνθαρος, σημερινός λιμένας του Πειραιά.

Τα νεώρια χωρίζονταν σε διαμερίσματα, τους *νεώσοικους*, τα οποία έφεραν δίριχτες στέγες και τα δάπεδά τους είχαν κλίση προς τη θάλασσα.

Η ανέλκυση των πολεμικών πλοίων γινόταν άλλοτε σε κτιστές επικλινείς κρηπίδες (ράμπες) με σχισμή στη μέση, άλλοτε πάνω σε ξύλα τοποθετημένα σε κανονικά διαστήματα κατά πλάτος των νεωρίων (εσχάρες), ενώ δεν έχει εξακριβωθεί ο τρόπος ανέλκυσης των σκαφών, δηλαδή εάν γινόταν με μηχανικά μέσα ή με ανθρώπινα χέρια.

Στη συνέχεια, αναφέρονται παραδείγματα αρχαίων νεωρίων.

Στην κεντρική και τη νότια Ελλάδα

Τα σημαντικότερα θεωρούνται τα νεώρια της Ζέας,² που κατασκευάστηκαν μετά τα Μηδικά για να καλύψουν τις ανάγκες του νέου, πανίσχυρου αθηναϊκού στόλου, καταστράφηκαν από τους Σπαρτιάτες αμέσως μετά το 404 π.Χ. και ξανακτίστηκαν τον 4ο αι. π.Χ. καταλαμβάνοντας μεγαλύτερη έκταση και έχοντας δυνατότητα διαχείμανσης 372 πολεμικών πλοίων.³

Ο Κάνθαρος ήταν ο δεύτερος σε μέγεθος πολεμικός ναύσταθμος. Είχε διττή σημασία, επειδή εκτός των συγκροτημάτων των νεωρίων, διέθετε επιπλέον και εκτεταμένη εμπορική ζώνη (το *εμπόριο*).

Και στον τρίτο λιμένα της Πειραιϊκής Χερσονήσου, τη Μουνιχία, υπάρχουν συγκροτήματα νεωρίων, με δυνατότητα να δεχτούν 82 πολεμικά πλοία κατά τη διάρκεια του 4ου αι. π.Χ.

Στον Ραμνούντα οι πρόσφατες και συνεχιζόμενες έρευνες του καθηγητή της Οξφόρδης Δρ D. Blackman⁴ έχουν στόχο τον προσδιορισμό της μορφής του λιμανιού της αρχαίας πόλεως και των νεωρίων του με θετικά μέχρι στιγμής αποτελέσματα.

Διαφορετική μορφή νεωρίων συναντάμε στο Σούνιο. Πρόκειται για νεώσοικ-

04

05

κο δύο μόνο πλοίων, ο ένας δίπλα στον άλλο, ο οποίος εντάσσεται μεμονωμένα εκτός των τειχών του φρουρίου και του ιερού. Ο νεώσοικος απομονώνεται από την υπόλοιπη οχύρωση με διατείχιμα, πίσω από το οποίο βρίσκεται η κύρια είσοδος του φρουρίου με εξαιρετική επιμέλεια, οχυρωμένη και προσιτή μόνο από το λιμένα, ενώ ο νεώσοικος προστατεύεται προς βορρά από ένα τετράγωνο πύργο.

Η μικρή χωρητικότητα του σουνιακού νεώσοικου και η θέση του στο άκρο του ομώνυμου ακρωτηρίου δίνει την εντύπωση ότι δεν πρόκειται για οργανωμένο ναύσταθμο, άλλα για μικρό, ενδιάμεσο φυλάκιο, που χρησιμοποιούνταν πριν από τις ναυτικές εξορμήσεις των Αθηναίων.

Πολλοί άλλοι αρχαίοι λιμένες με τα νεωριά τους είναι γνωστοί στην κεντρι-

κή, τη νότια και τη νησιωτική Ελλάδα, όπως, παραδείγματος χάριν, στην Αίγινα, όπου είναι εμφανή τα λείψανα των νεωρίων στον κρυπτό «κλειστό» πολεμικό λιμένα ή στη νήσο Κέα στην αρχαία πόλη της Καρθαίας.

Στη Βοιωτία υπολείμματα νεωρίων υπάρχουν στον «κλειστό» λιμένα των αρχαίων παράλιων πόλεων της Λάρυμνας, της Ανθηδόνας και των Αλών.

Στην Κόρινθο, αξίζει να αναφερθούν τα λιμάνια των Κεγχρεών και του Λεχαιού, όπου πάνω στα θεμέλια των αρχαίων νεωρίων κτίστηκαν κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους οι αποθήκες των εμπορευμάτων.

Το Γύθειο άλλωστε χρησίμευσε ως ναύσταθμος των Λακεδαιμονίων σε αντιστοιχία με τον Πειραιά των Αθηναίων.

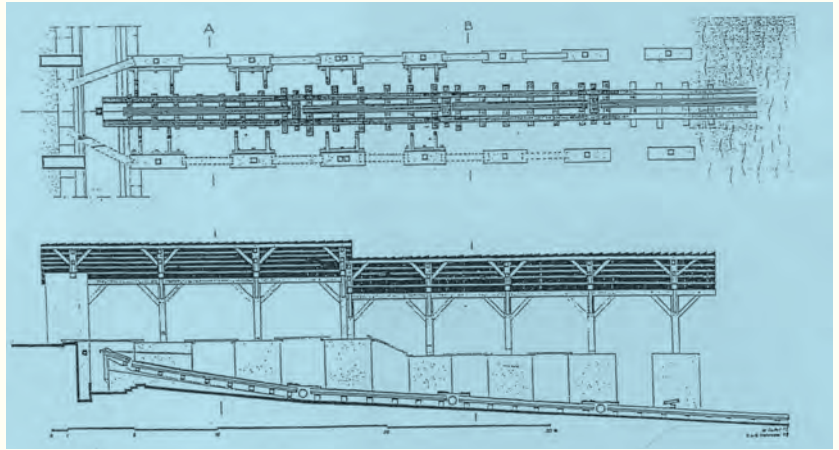
Στη βόρεια Ελλάδα

Στη βόρεια Ελλάδα έχουν ανασκαφεί συστηματικά τα νεώρια της Θάσου αποτελώντας οδηγό και μέτρο σύγκρισης για τη μελέτη και άλλων συγκροτημάτων νεωρίων. Τα νεώρια της Θάσου ήρθαν στο φως ύστερα από τις οκταετείς υποβρύχιες αρχαιολογικές έρευνες της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων σε συνεργασία με τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών.

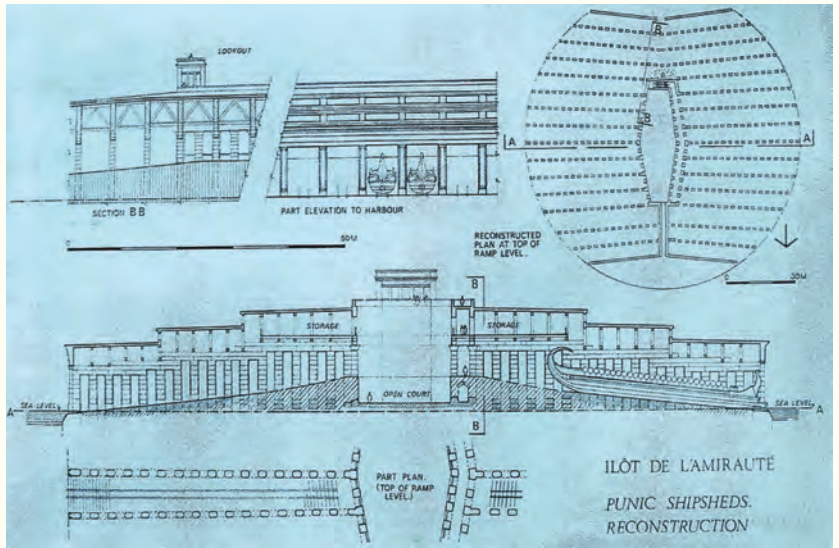
Με βάση το δεδομένο του «κλειστού» πολεμικού λιμένα της Θάσου, έγινε και η αποκατάσταση των νεωρίων στον «κλειστό» πολεμικό λιμένα της Σάμου. Η πρώτη φάση των νεωρίων αυτών χρονολογείται το 530 π.Χ., την εποχή του τυράννου Πολυκράτη και αναφέρονται στις πηγές και στις ιστορικές μαρτυρίες.

Εξάλλου, χαρακτηριστικό παράδειγμα για την αλλαγή του τρόπου ανέλκυσης των τριήρων εντός των νεωρίων, με τη χρήση ξύλινων οριζόντιων δοκών κατά διαστήματα αντί της κεντρικής εσχάρας ανέλκυσης-καθέλκυσης, μέθοδος που, όπως φαίνεται, εφαρμόστηκε στους ελληνιστικούς χρόνους, είναι αυτό των νεωρίων της Κω, στα Δώδεκάνησα.

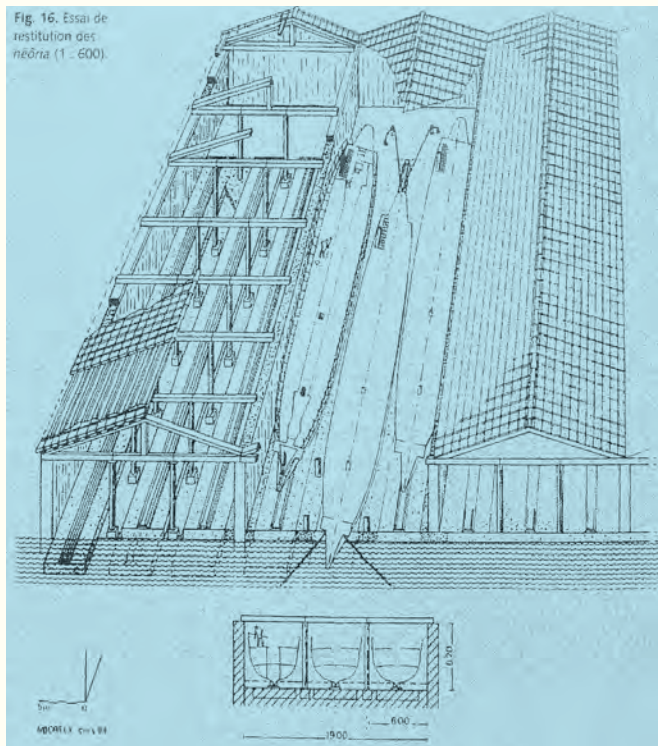
Στην ακαρνανική πόλη των Οινιάδων τα νεώρια του «κλειστού» πολεμικού λιμένα δημιουργήθηκαν σε λάξευμα του βράχου. Σήμερα διακρίνονται στην ξηρά πέντε σειρές από κίονες που διαμόρφωναν έξι παράλληλα διαμερίσματα για την ανέλκυση των πλοίων.

06

07

08

- 04 Κως. Νεώρια που αποκαλύφθηκαν κατά την ανασκαφή.
- 05 Οινιάδες. Νεώρια.
- 06 Κύπρος, Κίτιο Βαμπούλα. Σχεδιαστική αποκατάσταση νεωρίων.
- 07 Καρχηδόνα. Νεώρια ελληνιστικών χρόνων (3ος αι. π.Χ.).
- 08 Θάσος. Νεώρια αρχών 5ου αι. π.Χ. Σχεδιαστική αποκατάσταση.

09 Δήλος. Νεώριο σε ιερό.

10 Σαμοθράκη. Νεώριο σε ιερό.

Στην Κύπρο και στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου

Τα νεώρια στο Κίτιο Βαμπούλα, στην Κύπρο αποτελούνται από παράλληλα διαμερίσματα σκεπασμένα με κεραμίδια, που προφύλασσαν τα πλοία του πολεμικού στόλου των Βασιλιάδων του Κιτίου του 4ου αι. π.Χ., έχοντας και αυτά μια ράμπα ανέλκυσής προς τη λιμενολεκάνη. Χρονολογούνται και αυτά σε τρεις φάσεις.

Παράλληλα με τον ελλαδικό χώρο, άλλα μεγάλα λιμάνια της αρχαιότητας στη Μεσόγειο, όπως η Καρχηδόνα και οι Συρακούσες, έχουν εντυπωσιακά συγκροτήματα νεωρίων.

Στην Καρχηδόνα πρόσφατες ανασκαφές αποκάλυψαν μνημειακά κατάλοιπα νεωσοίκων του 3ου αι. π.Χ., ενώ μια καινοτομία τους είναι η ύπαρξη επάνω πατώματος για την εξαρτία των πλοίων.

Νεώρια σε ιερά

Μια άλλη κατηγορία νεωρίου είναι τα νεώρια σε ιερά. Πρόκειται για νεώρια που βρίσκονταν στην ξηρά και ειδικότερα σε ιερούς χώρους. Εδώ αφιερώνονταν πλοία στη θεότητα του ιερού. Το έθιμο της αφιέρωσης πλοίων σε ιερά ύστερα από μια περήφανη νίκη σε ναυμαχία συνεχίζεται ως την ύστερη αρχαιότητα. Τέτοιου είδους νεώρια υπάρχουν στο Ηραίον της Σάμου, το μνημείο των Ταύρων στο ιερό της Δήλου και το νεώριο μέσα στο ιερό των Μεγάλων Θεών της Σαμοθράκης.

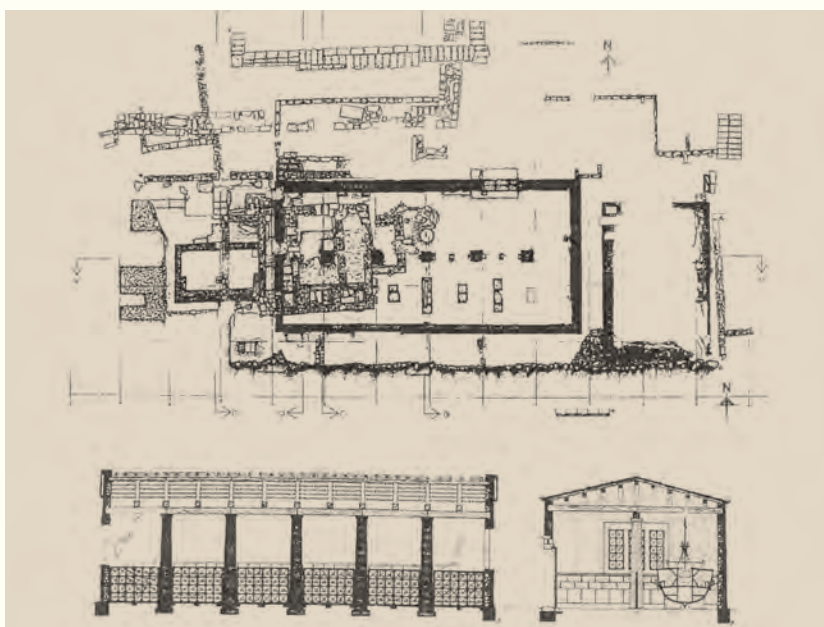
Ρωμαϊκοί χρόνοι

Στους ρωμαϊκούς χρόνους οι μαρτυρίες για τα νεώρια είναι πολύ φτωχότερες.

Ο Ισίδωρος, αναφερόμενος στα νεώρια, λέει πως είναι χώροι όπου κατασκευάζονται τα πλοία («Navalia sunt loca ubi naves fabricantur», Ισίδωρος *Etymolo-*

09

10

giarum sive Originum XIV.8.38), ενώ ο Βιτρούβιος, περιγράφοντας τον ιδανικό λιμένα, μιλάει για στοές, για νεώρια και για εισόδους προς τα εμπόρια (V, 12,1) επιβεβαιώνοντας την άποψή μας για την αλλαγή της χρήσης και του ρόλου τους.

Όμως, η ομοιότητα των ρωμαϊκών ναυαλίων με τους ελληνικούς νεωσοίκους δίνει την εντύπωση ότι η αρχιτεκτονική αυτών των κτιρίων δεν έχει αλλάξει καθόλου με την πάροδο των αιώνων. Εγκαταστάσεις με ναυαλία παριστάνονται σε ψηφιδωτά δάπεδα, όπως αυτό που βρέθηκε στη Via Adreatina, σήμερα στο Μουσείο του Βατικανού.

Σημειώσεις

- 1 Α.Γ. Σίμωνι, Ο «κλειστός» πολεμικός λιμένας της Σάμου. Ομοιότητες και συγκρίσεις με άλλα παράλληλα παραδείγματα «κλειστών» πολεμικών λιμένων της Μεσογείου, Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου», Αθήνα 2009, σ. 157-200.
- 2 Ι.Χ. Δραγάτσης, «Εκθεσις περί των εν Πειραιεί Ανασκαφών», ΠΑΕ 1885, σ. 63-71.
- 3 D.J. Blackman, «Progress in the study of ancient shipsheds», στο D. Beltrame (επιμ.), *Boats, Ships and Shipyards*, 2003.
- 4 Β. Πετράκος, «Ραμνούς, Γεωμαγνητικές Έρευνες», *Το Έργον της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* 50 (2003), σ. 13-15.